

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА. ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.9

Р.І. Благута

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПІДГОТОВКА ДО ПРОВЕДЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Аналізуються правові підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Висвітлюються дискусійні питання щодо співвідношення категорії «оперативно-розшукові заходи» та «негласні слідчі (розшукові) дії», суб'єктів цих дій та правової регламентації їх проведення для досягнення мети кримінального провадження.

Ключові слова: *слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії, оперативно-розшукова діяльність, джерела доказів у кримінальному провадженні.*

Постановка проблеми. Прокурор, слідчий зобов'язані в межах своєї компетенції розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення або в разі надходження заяви (повідомлення) про вчинення кримінального правопорушення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила. Орган досудового розслідування зобов'язаний застосовувати всі передбачені законом заходи для забезпечення ефективності досудового розслідування [1].

Ця вимога реалізується через перелік обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, серед яких: 1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; 3) вид і розмір шкоди, за-

вданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; 4) обставини, що впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; 5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання.

При цьому законодавець визначив суть процесу доказування через його елементи: збирання, перевірка та оцінка доказів, які спрямовані на встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження та процесуальною формою якого є рішення у формі постанови, обвинувального акта, ухвали чи вироку.

Законодавцем визначено механізм виконання завдань кримінального провадження через регламентацію практичної реалізації процедури доказування шляхом застосування відповідного інструментарію. Таким відповідно до КПК України вбачається застосування заходів забезпечення кримінального провадження та проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема їх новоутворення – негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД): глава 21 КПК України. Вказаний механізм мав би сприяти: швидкому, повному та неупередженому дослідженню обставин кримінального провадження та охорона прав, свобод та законних інтересів його учасників. Однак у процесі практичної реалізації вимог КПК України щодо підготовки та проведення НСРД виникають організаційні проблеми, однією з причин яких є низка теоретичних протиріч та, як наслідок, нормативних прогалин у процедурі регламентації проведення цього виду процесуальних дій. Таким чином, завданням публікації є їх висвітлення та визначення шляхів вирішення.

Стан дослідження. Проблеми використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) у кримінальному судочинстві свою увагу приділяли науковці в галузі кримінального процесу, криміналістики та ОРД, зокрема: К.В. Антонов, О.М. Бандурка, А.Р. Белкін, В.Д. Берназ, В.В. Гевко, В.О. Глушков, Д.В. Гребельський, Ю.М. Грошевий, О.Ф. Долженков, Г.О. Душейко, І.П. Козаченко, Я.Ю. Кондратьєв, Є.Д. Лук'янчиков, М.А. Погорецький, Є.Д. Скулиш, С.М. Стахівський, С.А. Шейфер, М.Є. Шумило, А.Ю. Шумілов, А.А. Чувільов, М.П. Яблоков та ін.

Загалом праці вчинених були скеровані на дослідження поняття доказової та оперативно-розшукової інформації, форми та

порядку використання ОРД у кримінальному процесі, організації взаємодії органу досудового розслідування з оперативним підрозділами для досягнення завдань кримінального судочинства. Однак вказані фундаментальні праці та висловленні в них погляди, які безперечно є теоретичним підґрунтям для наукового пошуку, потребують уваги з огляду на застосування норм нового КПК України та прийнятих у зв'язку зі вступом його в дію підзаконних нормативно-правових актів.

Виклад основних положень. Професор Є.Д. Скулиш, досліджуючи питання системи НСРД, наголошував, що введення до системи досудового розслідування негласних слідчих (розшукових) дій є надзвичайно прогресивним кроком законодавця, спрямованих на її удосконалення [2]. Використання можливостей оперативно-розшукової діяльності не лише у процесі виявлення й припинення, а також у процесі провадження за фактами вчинення злочину для збору фактичних даних завжди визначалось як актуальне, однак доволі є проблемним з точки зору дотримання кримінально-процесуальної форми питання.

В.О. Глушков, досліджуючи проблеми вдосконалення законодавства України про оперативно-розшукову діяльність, ще до вступу КПК 2012 року в силу, справедливо визначив, що окремі норми двох взаємопов'язаних нормативних актів, Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та КПК, які регламентують діяльність суб'єктів ОРД та досудового слідства, замість кореспондуючих та взаємодоповнюючих норм містять багато відверто дублюючих положень [3].

Доцільність та навіть необхідність застосування можливостей НСРД як процесуальної форми ОРД у кримінальному провадженні не викликає сумніву. Адже без використання негласних, розвідувальних та конрозвідувальних заходів, які застосовуються у процесі підготовки та проведення НСРД, вказані дії позбавлені сенсу та фактичної можливості досягнення мети їх проведення, отримання або перевірки доказів у конкретному кримінальному провадженні. Визначена законом форма проведення НСРД через заборону розголошення поза встановленим порядком факту та методів проведення, по-перше, забезпечує захист охоронюваних законом суспільних відносин: державної таємниці, прав свобод та законних інтересів особи; по-друге, створює передумови для досягнення мети проведення дії, як наслідок можливості використання

у конкретному кримінальному провадженні її результатів – отриманих фактичних даних.

Однак об'єктивним буде окреслити деякі дискусійні теоретичні положення, без вирішення яких якісне проведення НСРД та отримання фактичних даних ставить під загрозу можливість їх використання.

По-перше, вказане законодавче «ноу-хау» по суті ставить знак рівності між процесуальною діяльністю органів досудового розслідування, що здійснюється внаслідок вчинення кримінального правопорушення та початку провадження за фактом його виявлення та оперативно-розшуковою діяльністю, завданням якої є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України. (ст. 1) [4]. З цього випливає, що ОРД не використовується для встановлення наявності чи відсутності фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню (ст. 84).

По-друге, така конструкція фактично суперечить меті слідчих (розшукових) дій (ч. 1, ст. 223 КПК) отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні. І якщо НСРД, проведені в межах конкретного кримінального провадження можуть слугувати визначеній меті слідчих (розшукових) дій, то законодавчі конструкції щодо прав підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність (ст. 8 Закону України Про ОРД) з посиланням на норми глави 21 КПК, слід визнати явно невдалими компонуванням законодавчих актів, які регламентують та регулюють споріднені, однак різні правовідносини.

По-третє, з огляду на спорідненість НСРД та ОРД є підстави констатувати, що органи досудового розслідування набувають повноважень: самостійно не лише ініціювати, але й фактично проводити оперативно-розшукові заходи, хоча такими повноваженнями відповідно до ст. 40 КПК вони не наділені. В.О. Черков, О.М. Чистолінов вказують, що «навіть такий стислий, майже на слух, аналіз ознак запропонованих негласних слідчих (розшукових) дій дозволяє дійти висновку про їх практично повну тотожність з оперативно-розшуковими заходами, які здійснюються вповноваженими оперативними підрозділами. Основна та майже єдина відмінність полягає у суб'єкті – слідчий або оперативний підрозділ, та, відповідно, це слідча дія або оперативно-розшуковий захід» [5].

З цього приводу логічно постає низка питань: для чого дублювати повноваження, якими наділені оперативні підрозділи та органи

розслідування, що по суті виконують різні процесуальні функції, яка мета позбавлення права ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій з боку оперативних підрозділів, і наскільки потрібна чи ефективна така взаємодія слідчого з оперативними підрозділами з огляду на те, що більшість науковців визначають її як узгоджену за цілями, місцем і часом діяльність як слідчого, так і оперативних підрозділів, що забезпечують ефективне розміщення сил, комплексне використання методів і засобів [6, с. 677].

Крім того, є деякі зауваження щодо регламентації та проведення НСРД.

Не достатньо обґрунтовано законодавче розмежування строків проведення НСРД, які проводяться за рішенням слідчого, керівника органу розслідування прокурора та тих, які проводяться на підставі ухвали слідчого судді. Останні обмежені строками досудового розслідування. Виникає питання: хіба у кримінальних провадженнях, де повідомлено про підозру, однак НСРД проводиться за рішенням слідчого прокурора, ці дії можуть виходити за межі строків досудового розслідування? Очевидно ні.

Відповідно до ч. 4. ст. 249 КПК загальний строк, протягом якого в одному кримінальному провадженні може тривати проведення негласної слідчої (розшукової) дії, дозвіл на проведення якої дає слідчий суддя, не може перевищувати максимальні строки досудового розслідування, передбачені. У разі, якщо така негласна слідча (розшукова) дія проводиться з метою встановлення місцезнаходження особи, яка переховується від органів досудового розслідування, слідчого судді чи суду, та оголошена в розшук, вона може тривати до встановлення місця знаходження розшукуваної особи. Виникає питання: чи повинна ця дія відразу припинятись, якщо місце особи встановлено, чи до факту її фізичного затримання.

Крім того, може виникнути потреба у подальшому проведенні НСРД для фіксації інформації, що може служити доказом у кримінальному провадженні. В таких випадках: чи доцільно припиняти дію та звертатись до суду для отримання дозволу про подальше її проведення, чи все ж таки продовжити проведення НСРД для отримання точних даних про місце перебування особи, її спосіб життя, пересування, контакти тощо.

Ст. 253 КПК України передбачено обов'язок повідомлення осіб, щодо яких проводилися негласні слідчі (розшукові) дії та конституційні права яких були тимчасово обмежені під час проведення НСРД, а

також підозрюваний, його захисник мають бути письмово повідомлені прокурором або за його дорученням слідчим про таке обмеження. У цьому випадку обмежено трактується через призму дії засади таємниці спілкування (ст. 14 КПК), відповідно до якої під час кримінального провадження кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, інших форм спілкування. Загалом позиція є правильною та відповідає засаді верховенства права та законності. Однак виникає питання: якщо особу, щодо якої мав місце факт втручання у спілкування не встановлено, – кого повідомляти і головне, чи необхідно цю особу встановлювати, особливо важливо якщо в у її діях зафіксовано дані, що вказують на наявність ознак кримінального правопорушення. Такій особі необхідно повідомляти про проведені НСРД у кримінальному провадженні, в межах якого проводилась дія чи в межах того провадження, з яким ця особа притягатиметься до кримінальної відповідальності. Конкретики з цього приводу в законі не має.

Дещо спірним чи таким, що потребує обговорення, є норма, викладена у ч. 2 ст. 256 КПК «Використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у доказуванні».

Особи, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення, можуть бути допитані як свідки. Допит цих осіб може відбуватися із збереженням у таємниці відомостей про цих осіб та із застосуванням щодо них відповідних заходів безпеки, передбачених законом.

Однак відповідно до ч. 7 ст. 97 КПК «Показання з чужих слів» визначено, що у будь-якому разі не можуть бути визнані допустимим доказом показання з чужих слів, якщо вони даються слідчим, прокурором, *співробітником оперативного підрозділу або іншою особою* стосовно пояснень осіб, наданих слідчому, прокурору або співробітнику оперативного підрозділу під час здійснення ними кримінального провадження. Виникає питання: проведення співробітником оперативного підрозділу НСРД слід вважати здійсненням кримінального провадження з огляду на повноваження, визначені ст. 41 КПК України, та чи вважати інформацію отриману від інших осіб поясненнями. При цьому КПК України чіткого визначення «пояснення» не дає.

Висновки. Очевидно, що поставлені питання потребують осмислення, публічного обговорення та спроби вирішення через єдине (усталене) розуміння підстав та процедури проведення негласних слід-

чих (розшукових) дій через аналіз законодавства та практики його застосування.

Тому видається, що слідчий, як суб'єкт, що здійснює досудове розслідування, має мати можливість ознайомлюватись з матеріалами оперативно-розшукової діяльності та проводити НСРД і, така нормативно визначена можливість є позитивом нового кримінального процесуального законодавства. Однак необгрунтованим, з точки зору визначених законодавцем функцій, є позбавлення права ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій з боку оперативних підрозділів, що фактично є звуженням повноважень визначених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність». Крім того, не всі НСРД є можливими формами реалізації ОРД у кримінальному провадженні. Тому доцільним є вести дискусію щодо повернення повноважень оперативними підрозділами у кримінальному провадженні здійснювати ОРД у формі, визначеній Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» на підставі доручення слідчого чи прокурора.

---

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI (зі змінами та доповненнями). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651%D0%B0-17>.

2. Скулиш Є.Д. Система негласних слідчих (розшукових) дій за кримінальним процесуальним кодексом України / Є.Д. Скулиш // Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство. – 2012. – Вип. 618. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vnapu/2012_2/03Skuli.pdf.

3. Глушков В.Г. Актуалізація проблеми вдосконалення законодавства України про оперативно-розшукову діяльність / В.Г. Глушков // Вісник Вищої ради юстиції. – 2011. – № 2 (6). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/Vvryu/2011_2/DOC/11gvoosa.pdf.

4. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2135-12>.

5. Черков В.О. До питання про співвідношення оперативно-розшукової діяльності й негласних слідчих (розшукових) дій за проектом нового КПК України / В.О. Черков, О.М. Чистолінов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.corg-lguvd.lg.ua/d120106.html>.

6. Курс криміналістики. Общая часть / отв. ред. В.Е. Корноухов. – М.: Юристъ, 2000.–784 с.

Благуа Р.И. Организация и подготовка к проведению негласных следственных (розыскных) действий: проблемы и пути решения

Анализируются правовые основания проведения негласных следственных (розыскных) действий. Освещаются дискуссионные вопросы относительно соотношения категории «оперативно-розыскные мероприятия» и «негласные следственные (розыскные) действия», субъектов этих действий и правовой регламентации их проведения для достижения цели уголовного производства.

Ключевые слова: следственные (розыскные) действия, негласные следственные (розыскные) действия, оперативно-розыскная деятельность, источники доказательств в уголовном производстве.

Blahuta R.I. Organization and Preparation for the Secret Investigative (Searching) Actions: Problems and Solutions

The legal grounds of the secret investigative (searching) actions are analyzed. Debatable issues concerning the correlation of the category «operational-investigation measures» and secret investigative (searching) actions, the subjects of these actions and legal regulation of their realization for achieving the purpose of criminal proceedings are explained.

Key words: investigative (searching) actions, secret investigative (searching) actions, operational-investigation activity, sources evidence in criminal proceedings.

Стаття надійшла 27 березня 2013 р.

УДК 316.4.063:343.37/92

В.М. Варцаба

**СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ІНШІ ФАКТОРИ
ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ
ГРУП У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ:
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ**

Розглянуто теоретико-практичні аспекти діяльності організованих злочинних груп у сфері економіки країни, визначено особливості таких груп, а також теоретичні та практичні проблеми їх існування.

Ключові слова: організована злочинність, організована економічна злочинність, економічна злочинність.